

Náhradní rodinná péče v České republice v reflexi pracovníků nestátních neziskových organizací a orgánů sociálně-právní ochrany dětí v roce 2015

Jan Paleček

Středisko náhradní rodinné péče, 2015

Obsah

I.	VÝZKUM.....	3
II.	VÝSTUPY Z ANALÝZY.....	4
1.	Vnímání současného stavu	4
2.	Kvalita doprovázejících organizací	5
3.	Kontrola vs. podpora pěstounů	7
4.	Rozhodování soudů	10
5.	Spolupráce při zprostředkování náhradní rodinné péče	12
6.	Příprava a výběr pěstounů.....	15
7.	Příbuzenská pěstounská péče.....	17
8.	Podpora osvojitelských rodin.....	20
9.	Evaluační systém sociálně-právní ochrany dětí	21
10.	Koncepce a koordinace systému sociálně-právní ochrany dětí	22
III.	SHRNUTÍ – HLAVNÍ VÝZKUMNÁ ZJIŠTĚNÍ	26

I. VÝZKUM

Tato studie přináší výsledky analýzy dvou diskusních skupin k tématu fungování náhradní rodinné péče v ČR. Navazuje tak na studii provedenou v roce 2013.¹ Smyslem analýzy je znovu přinést do veřejného prostoru reflexi vývoje v náhradní rodinné péči s využitím témat důležitých pro profesionály z terénu – pracovníky nestátních neziskových organizací (NNO) a orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD, resp. orgánů SPOD).

První diskuse s pracovníky NNO se uskutečnila v dubnu 2015, druhá – s pracovníky OSPOD – proběhla v květnu 2015. Diskusní skupiny se zástupci NNO se účastnilo celkem 16 pracovníků z 12 neziskových organizací, které působí v různých krajích ČR. Diskuse se zástupci OSPOD se účastnilo celkem 11 osob – 9 z orgánů SPOD osmi krajských úřadů a 2 osoby z orgánů SPOD dvou obecních úřadů.

Na začátku každé diskusní skupiny byly představeny výsledky studie provedené v roce 2013. Poté byli účastníci vyzváni, aby reagovali na to, co je zaujalo v prezentaci z dnešního pohledu.

Obě diskuse trvaly zhruba 2 hodiny.

Výroky účastníků diskusí jsou v následujícím textu uváděny v kurzivě.

Text je členěn do 3 hlavních kapitol: I. Výzkum, II. Výstupy z analýzy a III. Shrnutí – hlavní výzkumná zjištění. Druhá kapitola (Výstupy z analýzy) je rozdělena do 10 oblastí, které vzešly z analýzy přepisů diskusních skupin: Vnímání současného stavu, Kvalita doprovázejících organizací, Kontrola vs. podpora pěstounů, Rozhodování soudů, Spolupráce při zprostředkování náhradní rodinné péče, Příprava a výběr pěstounů, Příbuzenská pěstounská péče, Podpora osvojitelských rodin, Evaluaace systému sociálně-právní ochrany dětí, Koncepce a koordinace systému sociálně-právní ochrany dětí.

¹ NOVÁK, Ondřej a kol. (2014). *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-25-8 (viz <http://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/Monografie.pdf>).

II. VÝSTUPY Z ANALÝZY

Tato kapitola představuje analýzu současného stavu náhradní rodinné péče v ČR, tedy dva a půl roku od účinnosti novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, na základě toho, jak jej reflektovali pracovníci OSPOD a NNO, účastníci se diskusních skupin.

1. Vnímání současného stavu

Účastníci diskuse byli v úvodu vyzváni k tomu, aby vyslovili, co je napadne jako první k současné situaci.

Asociace pracovníků OSPOD byly většinou (7krát z 11) v různé míře buď negativní (poukazující na nedostatky nebo obtížné oblasti), nebo ambivalentní (4 z 11), odkazující jak na pozitivní, tak negativní momenty v náhradní rodinné péči. Neobjevila se žádná jednoznačně pozitivní asociace.

Mezi negativními se objevilo následující: **Zájem dítěte** (opomíjený v souvislosti s prodlužováním rozhodovacích lhůt soudu); **Chaos** (v naprostém rozpolcení, hlavně v soudním rozhodování); **Očekávání** (ve smyslu nejistoty, co přijde – „*tak já v podstatě celou dobu tak jako vnitřně očekávám nějaký právní vývoj a dopady do praxe*“); **Délka** (dlouhé lhůty a čekání dítěte na řešení); **Byznys** (obava, že z příprav, doprovázení i pěstounství se stává byznys); **Ochrana dětí** (před údajně chystanými změnami – „*vznik agentur na zprostředkování dětí a podobných institucí a tam už by to opravdu těžce sklouzávalo k tomu byznysu*“); (Potřeba zvýšené) **motivace** (pěstounů i osvojitelů k náročné výchově).

Ambivalentní asociace pak byly tyto: **Radost a chaos** (péče se „*posunula, děti už se neumísťují tolik do kojeneckých ústavů, ale nesmírně se prodloužily ty lhůty dětem, které se dají dát do osvojení*“); **Změny** – „*jak pozitivní*“ (přechodná pěstounská péče), „*tak negativní*“ (prodlužování lhůt u soudu); **Změny** – „*jak pozitivní, tak negativní*“; **Sžívání** („*nás všech aktérů v té náhradní rodinné péči tady s těmi změnami, které nám přinesla ta novela, ať už v tom pozitivním, nebo negativním slova smyslu*“).

Asociace pracovníků NNO obsahovaly jak pojmy v různé míře spojené s negativním významem (10 ze 16), tak pojmy s významem pozitivním (4 ze 16), ve dvou případech ze šestnácti byly asociace ambivalentní.

Negativní asociace: **Příbuzenská pěstounská péče** (nedostatečné zohlednění toho, že v rámci pěstounské péče jde o specifickou problematiku); **Vlastní rodina** (nedostatek prevence a péče o biologické rodiny), **Nejednotnost** (4×); **Frustrace** (2×); **Nepříliš velká spolupráce**; **Nedůvěra**.

Ambivalentní asociace: **Kupředu zpátky**; **Cesta někdy kupředu, někdy trnitá**.

Pozitivní asociace: ***Strašně významné zlepšení; Změna; Konečně; Stabilita.***

Asociace profesionálů z terénu ukazují, že v aktuálním stavu sociálně-právní ochrany dětí vnímají řadu problémů a že tyto problémy jsou v jejich „zorném poli“ poměrně výrazné; v praxi tedy pravděpodobně tyto problémy zabírají velkou část jejich pozornosti. Zdá se také, že přes složitost situace a problémy mají tendenci být optimističtější pracovníci NNO.

2. Kvalita doprovázejících organizací

Stejně jako jsou velké rozdíly ve fungování mezi různými OSPOD, jsou i velké rozdíly ve způsobech činnosti neziskových organizací v roli organizací doprovázejících. Za poslední dobu vznikla celá řada nových doprovázejících organizací. To na jednu stranu znamená, že pověřených osob je oproti očekávání dostatek a personálně by tedy měly být schopné pokrýt poptávku po doprovázení pěstounů, na druhou stranu však jejich kvalita kolísá. Reflektovaly to především pracovníce OSPOD, když mluvily o „roztříštěnosti“ a o tom, že „co doprovázející organizace, to jiná zkušenost“.

„Měli jsme jednu jedinou organizaci, která pracovala s náhradními rodiči v našem kraji, tak jsme si říkali, kdo nám tady vlastně bude doprovázet. A během jednoho roku jich máme 14, objevilo se jich velké množství, založily se nové, ale nese to s sebou to, co zjišťujeme, že je různá úroveň kvality té péče vůči těm náhradním rodičům“ (pracovnice krajského OSPOD).

Rozdílnost v kvalitě i přístupech doprovázejících organizací naznačuje i citát jednoho z pracovníků NNO.

„Já teď tam mám [případ], kde se prostě příbuzní mezi sebou hádají, kdo lépe se bude starat, a o děti nikdo nepečuje, ty prostě se propadají hloubš a hloubš. A když jsem za organizaci zatlačil, tak radši prostě přešli k jiné organizaci. A to je taky jeden z problémů (...), že ty lehké přechody vedou k tomu, že oni doopravdy hledají tak, až najdou někoho, kdo je prostě nechá žít v tom“ (pracovník NNO).

Kvalita se různí prostě proto, že se – jak poznamenala jedna z pracovnic krajských OSPOD – „všichni pořád učíme“, ale mimo jiné i proto, že „velmi lehkou splní organizace podmínky pro získání pověření, (...) zákon je hodně volný, pověření získá kde kdo“. Problém je tedy již při vstupu do systému, ale pokračuje i v systému samotném: chybí „koncept“ doprovázení jako takového a jednotné metodické nastavení doprovázení, je „málo nástrojů“.

„Moc ani není uchopeno nějakým způsobem, jak má vypadat takové doprovázení: co je kdo při těch osobních návštěvách, nebo se potýkáme s tím, že třeba nejsou si jistí v kompetencích ti klíčoví pracovníci, nebo jak má vypadat taková zpráva z osobního kontaktu, zpráva takzvaná ta půlroční. (...) Nemí tady prostě nějaký koncept, nebo alespoň nástin toho, co to doprovázení má obsahovat“ (pracovnice krajského OSPOD).

V takto nejasně vymezeném prostoru ovšem doprovázející organizace fungují na jakési „bázi dobrovolnosti“, a je na organizaci, jestli „*chce na sobě pracovat a skutečně jim jde o ty klienty a o ty děti, anebo je to teda jako byznys schovaný*“ (pracovnice krajského OSPOD). To se týká i toho, jaké činnosti vlastně doprovázející organizace poskytuje.

„Je doprovázející organizace, která spíše preferuje financování nějakých služeb, a pak je doprovázející organizace, která se spíše zaměřuje na tu odbornou péči“ (pracovnice krajského OSPOD).

Přítom je zřejmé, že provázení, pokud má dobře fungovat, obsahuje multidisciplinární spolupráci a širokou škálu odborných činností, nejen vzdělávání nebo zaměření se jen na pěstouny samotné.

„Taky bych byla nerada, aby se ty dohody zužovaly jenom na to vzdělávání, protože my máme dobrou zkušenost opravdu s tím, že dobré organizace mají svoje pracovníky už jako psychology, speciální pedagogy, takový odborný tým, který dělá (...) dobrý servis těm pěstounským rodinám. A potom v tomhleto kontextu těch 48 tisíc korun ročně zase není tolik peněz. A když si vezmu, že v těch rodinách kromě toho dítěte v pěstounské péči jsou i biologické děti, a ty mají také nějaké potřeby (...) a o ty všechny by se podle mě měla ta doprovázející organizace nějakým způsobem starat“ (pracovnice krajského OSPOD).

Nejde ale jen o nástroje a jednotné metodické nastavení doprovázejících organizací, ale i o jasná pravidla spolupráce a vymezení kompetencí mezi doprovázejícími organizacemi a OSPOD. Někdy OSPOD – navzdory tomu, že není doprovázející organizací – pěstouny ve skutečnosti do značné míry doprovází, tzn. poskytuje jim podporu v různých oblastech, „*protože tam jsou pořád problémy, s úřadem práce, se soudem, a to nevyřeší doprovázející organizace*“ (pracovnice obecního OSPOD). Otázka je, jestli to v kompetenci doprovázející organizace je, nebo není, tedy jestli by postupně měla podporu i v těchto oblastech přebírat. Jedna z pracovnic krajských OSPOD si také stěžovala na to, že neziskové organizace

„... si začaly osvojovat práva, která jim nepatří, a zejména k dítěti. Začaly vyžadovat rozsudky o dětech, informace o dětech, a to jim skutečně nenáleží, protože nějaké snahy o zprostředkování z jejich strany jsou zcela proti zákonným podmínkám“ (pracovnice krajského OSPOD).

Jiná pracovnice OSPOD popisovala situaci, kdy se organizace doprovázející pěstouny na přechodnou dobu snažila obejít zprostředkování.

„Přes ty pěstouny, protože doprovází pěstouny na přechodnou dobu, se [organizace] snaží vlastně dostat k těm dětem, které jsou u těch pěstounů na přechodnou dobu, a argumentuje tím, že pak není třeba návaznost. A dokonce bránily i styku s tou biologickou rodinou, což bylo velmi složité“ (pracovnice krajského OSPOD).

3. Kontrola vs. podpora pěstounů

Kde má vést hranice mezi kontrolou a podporou? Má vést uvnitř organizací nebo mezi nimi? Jinými slovy, může tatáž organizace vykonávat provázení i kontrolu? Pokud ano, jak lze obě role zvládat, aniž by jedna byla vykonávána na úkor druhé? Na toto téma se hodně diskutovalo jak mezi pracovníky NNO, tak mezi reprezentanty OSPOD.

Většina účastníků diskuse vnímala souběh podpůrné a kontrolní role jako něco, s čím je potřeba zacházet opatrně, protože potenciálně jde o střet zájmů. Souběh rolí nicméně sám o sobě ke konfliktu zájmů ještě nevede. Jedna z pracovníků obecních OSPOD popisovala, že v 99 % případů má OSPOD uzavřenou dohodu s pěstouny, sociální pracovníce vykonává provázení při výkonu pěstounské péče, setkává se s pěstouny a organizuje pro ně vzdělávání, a dokonce je i sociální pracovnící dětí, které mají pěstouni v péči. Zatím nenarazila na žádný problém, souběh rolí vidí spíše jako výhodu.

„Ty rodiny znám dlouho a je to taková kontinuální práce. Nestalo se mi, že by tam bylo nějaké striktní řešení, spíš se tam domlouváme i na těch (...) [kontaktech] s těmi biologickými rodiči, a protože máme na svém oddělení dětskou psycholožku v rámci OSPODu a děláme i asistovaný styky (...), takže se dokážeme s nimi nějak domluvit. (...) A nestalo se mi ani, že já bych se cítila v nějakém konfliktu zájmů, spíš znám dobře dítě a znám dobře tu rodinu, a myslím si, že to je dost využívané ve prospěch toho dítěte“ (pracovnice obecního OSPOD).

To, jestli ke konfliktu dojde, záleží na situaci a na jednotlivých případech. Například sociální pracovníce, která doprovází (tedy především podporuje) pěstounskou rodinu, je současně sociální pracovnící dítěte, a měla by tudíž pěstounskou rodinu především kontrolovat. Problém to může být – mimo jiné – když vede spis jak dítěte, tak pěstounské rodiny.

„Někde trošku se ukazuje jako problém, když OSPOD vykonává současně tu roli doprovázející organizace a současně třeba je i OSPODem toho dítěte. Vedeme ten případ, někdy se i stává dokonce, že jedna pracovníce vede případ a současně ještě dělá doprovázení, a tam třeba my i při těch kontrolách narážíme někdy do schizofrenní role, že i při tom zapisování prostě do toho spisu té osoby pečující, že tam některé informace unikají, protože samozřejmě to má v hlavě a říká si: ‚Jo, to já přece vím,‘ ale je to pro ně taky mnohdy těžké, někdo to jako obhájí, některé ty úřady, že to nějakým způsobem zvládají, někde se ukazuje, že to je problém“ (pracovnice krajského OSPOD).

Stejně tak může ze souběhu kontrolní a podpůrné role plynout problém ve chvíli, kdy má provázející organizace nezaujatě hodnotit kvalitu pěstounů, protože její případný negativní posudek může znamenat ztrátu jedné uzavřené dohody a tím pádem i menší příjem pro organizaci. Zatímco podle pracovníce krajského OSPOD to některá nezisková organizace „prostě pojmenuje i za tu cenu, že možná se rozloučí s tím klientem, někdo s tím má problém“.

„Nám se ukazuje i jedna schizofrenní situace u doprovázející organizace, kdy jednak jim jde vlastně o to, že mají uzavřenou dohodu s těmi lidmi, takže jim z toho plyne 48 tisíc, a jednak vlastně, pokud my po nich chceme nějaké závěry, které by byly negativní, abychom třeba zahájili správní řízení o vyřazení, tak je to (...) konflikt zájmů, protože ta organizace, pokud vám napíše ty negativa, tak se připraví prostě o jednu dohodu“ (pracovnice krajského OSPOD).

Žádost o negativní posudek pěstounů ovšem může provázející organizace vnímat jako snahu orgánu SPOD zbavit se vlastní odpovědnosti, nemusí tedy jít nutně o to, že by NNO nechtěla přijít o dohodu a o finance.

„Já mám teď v poslední době zkušenost, že na nás OSPODy přehrávají čím dál tím víc věcí, které by měly rozhodovat oni. Oni třeba sami (...) vědí, že to dítě v té rodině nemá být, ale řeknou vám: ‚Dokud vy nám to oficiálně nepošlete, jakože si to myslíte vy, tak my s tím nic neuděláme,‘ (...) některý věci nechtějí dělat, nebo si je netroufnou dělat a přehrávají to na nás“ (pracovník NNO).

A na druhou stranu vysvětlovala pracovnice jednoho krajského OSPOD, že žádost o posouzení pěstounské rodiny – i negativní – je výrazem spolupráce OSPOD s NNO a snahou získat oporu pro vlastní argumentaci (a nejde tedy o vzdávání se odpovědnosti při rozhodování).

„A my samozřejmě tu zprávu chceme, protože nám to pomáhá pak nějakým způsobem to odůvodnit. Jsou [doprovázející organizace] pro nás partneři, jsou důležité v tom, i v těch negativních věcech, nejenom vyzdvihnout ta pozitiva, ale právě i ta negativa“ (pracovnice krajského OSPOD).

Z debaty o tom, kdo je vlastně zodpovědný za kontrolu, plyne, že kontrolní prvek nelze zcela vyloučit ani při doprovázení náhradní rodiny („vnímáme to, že to doprovázení má obě ty role nebo oba ty pohledy jsou tam, jak podpůrný, tak kontrolní“ – pracovnice NNO). Spíše jde o to, že způsoby kontroly jsou různé: v provázející organizaci je kontrola vykonávána jinak a v jiné míře, než když ji vykonává např. sociální pracovnice dítěte z OSPOD. Kontrola také není něco, co je na zodpovědnosti pouze jedné strany, efektivně funguje, jen pokud ji vykonávají jednotliví aktéři ve vzájemné spolupráci (což ukazuje jak předcházející citace, tak následující).

„Ta role kontrolní tam musí být, ale pak se dostáváme k tomu, že (...) nám chybí ty páky (...). Pokud je to v roli podpory, tak to funguje dobře, jakmile se dostaneme s některými rodinami do role kontroly, tak tam už je to asi hodně o spolupráci s OSPOD, protože (...) když ta rodina nebude plnit kroky, tak nám chybí vlastně ty páky, aby ty kroky začala ta rodina plnit. Můžeme to ohlásit OSPOD, snažit se spolupracovat s OSPOD, ale pokud má OSPOD jiný názor nebo je přetížen, tak jsme ve slepém bodě“ (pracovnice NNO).

Protože provázející organizace poskytuje především podporu (včetně terapeutické), s kontrolou musí zacházet obezřetně. Jako řešení navrhovala jedna z pracovníků NNO personálně oddělit samotné provázení (obsahující kontrolní prvky, jako jsou návštěvy v rodině či psaní zpráv pro OSPOD) od dalších odborných služeb provázející organizace (jako jsou terapeutické intervence, asistovaný kontakt s biologickou rodinou apod.).

Podobně jako se debatovalo o tom, nakolik a jak mohou provázející organizace vykonávat kontrolu pěstounů, řešilo se také, zda orgány SPOD mají vůbec vykonávat provázení. V některých případech obecní OSPOD cíleně dohody neuzavírá, ale pravděpodobně jde spíše o výjimku:

„V Teplicích k tomu opravdu OSPOD přistoupil tak, že nechce mít žádné dohody a všechny rozhazuje na neziskovky. Ale myslím si, že je to jeden z mála“ (pracovnice NNO)

Podle některých pracovníků NNO by to tak mělo být obecně, protože „není v silách“ OSPOD,

„... aby poskytovaly nějakou škálu služeb, které ty rodiny potřebují, a pak ty klienty směřují na jednu organizaci, tam si nakoupí pár služeb, pak zase na jinou organizaci, a vlastně tím se té rodině dostává tak roztržštěná pomoc a efekt není nikde“ (pracovnice NNO).

Problémy v provázení pěstounů orgánem SPOD jsou ale i mnohem prozaičtější. Provázení orgánem SPOD naráží na specifický způsob fungování úřadů: úřad nefunguje pružně, schvalovací procedury na čerpání peněz jsou zdlouhavé.

„Ten úřad sám o sobě je prostě limitovaný řadou věcí, které znemožňují to pružné čerpání, když se neziskovka rozhodne v pondělí, že o víkendu něco uspořádá, tak to fakt uspořádá, ale když to chcete dělat na úřadě, tak vám to musí ,x' lidí povolit, něco musí schválit, nějaké toky peněz a čerpání, i rada, zastupitelstvo, a je to strašně složité, to administrativní čerpání a využívání finančních prostředků. My jsme chvíli jako kraj dělali dohody a to prostě bylo úplně zoufalství, co jsme museli podnikat, než jsme mohli převést někam ty peníze a pak je reálně utratit za něco“ (pracovnice krajského OSPOD).

Za hlavní důvod, proč by OSPOD neměly dělat doprovázení, lze však považovat to, že v systému sociálně-právní ochrany dětí zkrátka musí existovat funkční mechanismy pro kontrolu toho, zda se konkrétnímu dítěti dostává dobré péče. A přestože (jak bylo řečeno výše) je efektivní, když se na kontrole podílí více aktérů, pro někoho z nich musí být kontrola primárním úkolem, aby byla co nejméně ovlivňována jinými zájmy. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, přisuzuje v § 19, odst. 4) OSPODu obce s rozšířenou působností, který je opatrovníkem dítěte, povinnost sledovat jeho vývoj: „Obecní úřad obce s rozšířenou působností sleduje vývoj dětí, které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a vývoj dětí v předpěstounské péči. Zaměstnanci obce s rozšířenou působností (...) jsou přitom povinni navštěvovat rodinu, kde dítě žije (...) nejméně jednou za 3 měsíce v období prvních 6 měsíců péče nahrazující péči rodičů a předpěstounské péče, a poté v souladu se zájmy

dítěte podle potřeby, nejméně však jednou za 6 měsíců.“ Povinnost „sledování vývoje dítěte“ je jednoznačně kontrolní (byť v praxi nemusí být vždy jasné, co přesně sledování obnáší). To samozřejmě neznamená, že OSPOD při kontrole nesmí pěstouny vůbec nijak podporovat (podobně jako podpora poskytovaná pěstounům při doprovázení obsahuje i prvky kontroly). Jde ale o to, že pokud zjistí pochybení, musí OSPOD jednat, a má na to také účinné nástroje – může použít opatření na ochranu dítěte. Jestliže je však OSPOD současně doprovázející organizací pěstounů i opatrovníkem dětí, jimž dělá opatrovníka, přestává být jeho kontrolní role jednoznačná, protože by měl pěstouny primárně podporovat. Proto jeden z pracovníků NNO navrhol, aby „OSPODy doopravdy nemohly doprovázet“.

„Oni mají tu kontrolní [roli]. Ano, obce, kraje mohou zřizovat příspěvkové organizace, mohou zakládat, cokoli chtějí, a tam mohou delegovat to doprovázení, ale vyloženě OSPOD by měl být doopravdy orgán, který nějakým způsobem zajišťuje, koordinuje a má tu kontrolní i výkonnou [roli], ty páky, on tam má ty páky“ (pracovník NNO).

4. Rozhodování soudů

S účinností nového občanského zákoníku od ledna 2014 se proces předávání dětí do pěstounské péče nebo k osvojení zkomplikoval. To, co bylo dříve možné provést s pomocí správního rozhodnutí (např. svěřením do předpěstounské péče), nyní závisí na rozhodnutí soudu; soudy však na novou roli nejsou připraveny. A je otázka, jestli tuto roli vůbec mohou vykonávat lépe, než sociální pracovníce, která „znala tu rodinu, prostě věděla, o co jde, a mohla to kompetentně a odborně posoudit“ (pracovnice krajského OSPOD). Činnost, resp. někdy nečinnost soudů vnáší do procesu sociálně-právní ochrany dětí prvek nejistoty a nepředvídatelnosti, protože „soudci soudí nejenom na jednotlivých obvodech jinak, ale i jednotliví soudci na stejném obvodu soudí jinak, mají různé názory, prostě přinášejí to strašně moc práce navíc“ (pracovnice obecního OSPOD).

Soudci přitom někdy ani neznají příslušné právní normy.

„Když začal platit nový občanský zákoník, vlastně někdy od ledna loňského roku, ještě v dubnu naši soudci vůbec nevěděli, že nějaký nový zákon existuje, takže posílali naše žadatele, když přišli dát žádost o svěřením do předadopční péče na soud, tak je posílali na OSPODy, že tohle přeci dělají OSPODy. Takže velice, velice, velice se jim pomalinku to právní povědomí našich soudců mění“ (pracovnice krajského OSPOD).

Nebo vedou spory o to, který soud je místně příslušný.

„(...) jsou strašně boje s místní příslušností, je v tom po celé republice nesmírný chaos. Když je dítě buď umístěné v ústavu, nebo v pěstounce v jednom kraji, dostane se třeba do Prahy do rodiny do péče budoucích osvojitelů, a teď se soudy dohadují, kdo to z nich bude soudit, jestli

ten, kde byl ten spis dítěte, co bylo v ústavní péči nebo se tam rozhodovalo o té pěstounské péči, (...) nebo už ten soud, kde to dítě fakticky je, (...) a přehazují si to pořád jako horký brambor a tomu dítěti to hrozně ubíhá, (...) pořád tam není ustáleného vůbec nic“ (pracovnice obecního OSPOD).

Nejistota a nepředpověditelnost komplikuje práci se žadateli, „protože my v podstatě nejsme schopní říct cokoli, když na to přijde, my jim řekneme pět variant, jak to může být“ (pracovnice OSPOD KÚ Kraje Vysočina). Především ale nejednotné rozhodování soudů vede ke zbytečným odkladům – odkládají se stání, čímž se celý proces hledání stabilního rodinného prostředí pro dítě protahuje a vývoj dítěte je ohrožen.

„Loni v červnu bylo rozhodnutí o předadopční péči, všichni účastníci řízení se vzdali práva na odvolání, takže to vlastně mohlo být pravomocné, ale až paní soudkyně napíše rozsudek, rozsudek napsala v listopadu. (...) Přece není možné v té přechodné pěstounské péči, aby se navazovalo prostě miminko dva, tři měsíce, to je týrání toho dítěte, [ale přístup soudkyně je takový, že:] je mu tam dobře, tak co byste spěchali, až na to přijde, tak rozhodnu“ (pracovnice krajského OSPOD).

„Nesmírně se prodloužily ty lhůty dětem, které se mají dát do osvojení. Dokonce jsem se teď setkala s případem, kdy dávali budoucí osvojitelé návrh k soudu na svěření dítěte do předadopční péče, šlo z pěstounské péče na přechodnou dobu, a paní soudkyně to zamítla s tím, že to je předčasný návrh. Takže to mi teda hlava nebrala“ (pracovnice obecního OSPOD).

Soudy by přitom pro urychlení procesu mohly při svěřování dětí do péče využívat předběžných opatření. Některé soudy to dělají, jiné nikoli. Je pravděpodobné, že si následky svého postupu soudci mnohdy vůbec neuvědomují – nejsou v problematice vývoje dítěte zblhlí. Pokud jsou ale informováni a jsou jim vysvětleny následky jejich ne/jednání, může to proces rozhodování urychlit.

„[Soudci] vůbec nevnímají to, že u toho malého dítěte odložení o tři měsíce je prostě polovina jeho života a jsou mi schopní o tři měsíce, o půl roku odložit stání. (...) Oni mají pocit: dítě je třeba umístěno v pěstounce na přechodnou dobu, tam není třeba předběžné opatření dávat, protože (podle nich) v ohrožení není. Ale já jsem se už naučil jim vysvětlit, že když to protáhnou o tři měsíce, o půl roku, tak je to ekvivalent týrání toho dítěte. Ale pak na to slyší, když se jim to takhle podá“ (pracovník NNO).

Problém také je, že soud si jako podklad pro rozhodování o tom, ke které pěstounské rodině dítě půjde, nezjišťuje potřebná fakta, např. o výši zadlužení žadatelů o pěstounskou péči.

„Já se doopravdy setkávám s tím, že rodina u soudu prohlásí, že má dluh sto tisíc, soud to odkývne, a není problém pak zjistit, že ta rodina má přes milion dluhy. A ty peníze, který pak by měly jít na dítě, jdou úplně někam jinam“ (pracovník NNO).

I po dvou a půl letech od účinnosti novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí a po roce a půl od účinnosti nového občanského zákoníku různé soudy i různí soudci rozhodují odlišně, do výkonu sociálně-právní ochrany dětí tak vnášejí prvek nejistoty a nepredikovatelnosti. Soudy nerozhodují rychle a v zájmu dítěte. Pro nejmenší děti to znamená, že ztrácejí možnost navázat se na adoptivní rodiče nebo dlouhodobé pěstouny, protože se do jejich péče dostávají až za neúměrně dlouhou dobu (přitom podle teorie citové vazby se dítě navazuje na nejbližší osobu kolem šestého měsíce života). Pokud bylo dítě v pěstounské péči na přechodnou dobu, pozdním odchodem do nové rodiny je nuceno prožívat trauma ze ztráty mateřské osoby – pěstounky.

5. Spolupráce při zprostředkování náhradní rodinné péče

Ze strany pracovníků neziskových organizací zaznívalo, že zprostředkování náhradní rodinné péče (tzv. „párování“) neprobíhá optimálně. Nejsou propojováni pěstouni s dětmi, kteří by propojeni být mohli.

„Jedna pěstounka [na přechodnou dobu] (...) byla na školení od kraje, kde kraj povídal, že mají zájemce, který by měl zájem o dítě, které může být, když to takhle řeknu, černocho. Přitom ona ho doma má a je neudatelný, nikdo ho nechce. Takže prostě o sobě vůbec nevědí, na jednom kraji prostě o sobě vůbec nevědí ty lidi, (...) tam mám zájemce, mám tu dítě, a dohromady to nedají“ (pracovník NNO).

„To byla romská holčička a jsou tam romští žadatelé, kteří víc jak rok čekají na dítě – a je možné, že ta holčička by do téhle rodiny neměla jít – ale tam to asi nikdo nezjišťoval ani, protože ta paní mi nedávno volala a prostě rok a dva měsíce se jí nikdo nezval“ (pracovnice NNO).

Jedna z pracovníků OSPOD popisovala praxi spolupráce s pověřenými organizacemi, připravujícími žadatele o pěstounskou péči, která by mohla podobnému míjení alespoň zčásti předcházet. Zároveň pracovníce reflektovala důležitost více pohledů na výběr „toho nejvhodnějšího“ pěstouna.

„My máme minimálně jeden (...) ten panel za měsíc, kdy zprostředkujeme kolem 10, 12 dětí. A vlastně děláme už ten krok předtím takový, že týden dopředu, kdy máme ten panel, rozesíláme takové ty stručné kazuistiky po všech poradnách, které nám dělají přípravu těch žadatelů. Takže to se nám jako osvědčilo jako takový vhodný způsob, kdy vlastně třeba ještě ti lidi prochází tou přípravou, ještě nejsou zcela jakoby ukončení, zařazení, a už třeba alespoň

ti psychologové vědí, jaké ty děti máme v evidenci, které zprostředkováváme. Když tam třeba máme jenom jednoho žadatele, jestli by třeba nenašli k němu někoho lepšího, protože my jsme o tom bytostně přesvědčeni, že se jeví jako vhodný“ (pracovnice krajského OSPOD).

Podle jedné z pracovnic NNO samotné „párování“ v kraji, kde působí, probíhá „ve velké rychlosti“, posuzuje se „velké kvantum dětí, které se v rámci dvou hodin má probrat“, a účastníci setkání bývají „naprosto nepřipravení“. Tyto okolnosti nedovolují využít podklady připravené doprovázející organizací a adekvátně posoudit situaci dítěte a vhodnost náhradních rodičů.

„(...) vesměs si ani pořádně ty papíry nepřečtou. Takže my sice můžeme zpracovávat perfektní dokumentaci, ale vlastně máme i zprávu, že je to moc dlouhé o tom dítěti. No tak když je to moc dlouhé, tak ani ti, kteří to potom spárují, nepřečtou pořádně tu dokumentaci, (...) nedají tomu čas, aby si pořádně prostudovali dokumentaci a pak zodpovědně párovali“ (pracovnice NNO).

Účastníci diskusí referovali o sporech, které se ohledně zprostředkování náhradní rodinné péče někdy odehrávají. Např. z hlediska jednoho pracovníka NNO neměli v konkrétním případě pracovníci krajského OSPOD dostatek odborných kompetencí pro adekvátní vyhodnocení situace, a naopak podle pracovnice jednoho z krajských OSPOD překračovali v jiném případě pracovníci NNO svoje kompetence dané zákonem.

„Oni [pracovníci krajského OSPOD] nevidí pěstouny, mnohdy nevidí ani to dítě a chtějí to spárovat. Mně se dokonce stalo, že jsem znal pěstouny, vyšetřoval jsem to dítě, poslal jsem tu zprávu tam a oni pak se mnou diskutovali, že z té zprávy si myslí, že nejsou k sobě vhodní. Já jsem říkal: ‚Ale já jsem je viděl!‘ Oni [pracovníci krajského OSPOD] se prostě [s dítětem a náhradní rodinou] nevidí většinou vůbec a pak (...) rozhodnou, jestli k sobě patří, nebo nepatří“ (pracovník NNO).

„Teď se nám (...) malinko vyskytuje problém, že někteří [pracovníci doprovázející organizace] (...) mají tendenci řídit i to dítě, (...) jestli dítě půjde tam nebo tam, přitom k tomu samozřejmě nemají žádné kompetence. Ti by měli pomáhat těm profesním pěstounům, ale co se týká zprostředkování, to jim absolutně nepřísluší. Takže při tom jednání toho poradního sboru nebo té pracovní skupiny provázející organizaci zveme až v té další fázi, až je víceméně rozhodnuto, jestli děťátko půjde do rodiny A, B nebo C“ (pracovnice krajského OSPOD).

Složení členů těchto pracovních skupin (či „odborných panelů“) však bývá různé. K rozhodování jsou (pravděpodobně často) zvány sociální pracovnice dětí a jejich úloha při rozhodování je dokonce někdy podtržena tím, že mají právo veta; jinde naopak sociální pracovnice dítěte překvapivě přizvány vůbec nejsou.

„Tak vždycky je sociální pracovnice toho dítěte zvaná, i ona je právě ta, která (...) má to rozhodovací právo veta“ (pracovnice krajského OSPOD).

„Všem krajům velmi závidím ten způsob, jakým to tam probíhá, protože my jako sociální pracovníce nejsme zvané k žádnému dítěti, které se řeší, (...) bohužel (...), protože z velké většiny známe i tu rodinu biologickou. Myslím si, že asi jsme ti, kteří nejvíc (...) mohou říct k tomu danému dítěti, co by potřebovalo, na co si dát pozor, jaká tam je historie. (...) Je dobré, když se to napíše (...) jako zpráva na papír (...), [ale] tak to o všem nevypovídá, bohužel“ (pracovnice obecního OSPOD).

Dále se odborného panelu – vedle zaměstnanců OSPOD krajského úřadu – účastní například i ředitelé dětských domovů či lékaři, v některých případech i zástupce doprovázející organizace.

Podle § 27, odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, krajský úřad při odborném posuzování pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče „spolupracuje s obecními úřady obcí s rozšířenou působností, obcemi, poskytovateli zdravotních služeb a školskými zařízeními i dalšími odbornými zařízeními, pověřenými osobami a s odborníky pro otázky výchovy a péče o dítě“. Za posuzování je tedy podle zákona odpovědný krajský OSPOD, ale zákon současně říká, že by při tom měl spolupracovat s dalšími aktéry, včetně obecních orgánů sociálně-právní ochrany dětí či doprovázející organizace. Způsob této spolupráce ovšem upřesněn není.

Na různých krajských úřadech je tak článek o spolupráci uplatňován různými způsoby. Pro doprovázející organizaci to může obnášet, že na vyžádání dodá krajskému úřadu zprávu, a jinde to může znamenat telefonickou konzultaci klíčových pracovníků z NNO s pracovníky krajského OSPOD. V některých krajích však spolupráce může také mít formu přímé účasti klíčového pracovníka z organizace doprovázející budoucího pěstouna, na kolektivním rozhodnutí o „spárování“ konkrétní rodiny s konkrétním dítětem. Pracovníci OSPOD v této souvislosti hovořili o úsilí o partnerskou spolupráci s doprovázející organizací budoucího (dlouhodobého) pěstouna dítěte.

„Pro nás ty provázející organizace jsou partnery zejména v tom směru, když třeba jsou to pěstouni, kteří chtějí do pěstounské péče druhé nebo třetí dítě. A tam právě oni nejlépe jsou schopní zhodnotit i tu kapacitu, protože tam docházejí co dva měsíce, tu rodinu velmi dobře znají, takže nás zajímá ten jejich názor, jak oni vidí ten příchod toho dalšího dítěte. (...) Účastní se i panelu a případně se potom s nimi plánuje ten přechod do té rodiny konkrétní“ (pracovnice krajského OSPOD).

Tatáž pracovníce OSPOD popisovala, že odborného panelu se účastní i doprovázející organizace pěstouna na přechodnou dobu, a dokonce i samotný pěstoun na přechodnou dobu. Účast přechodných pěstounů při posuzování přitom vůbec není samozřejmostí a při diskusním setkání pracovníků NNO se mluvilo i o tom, že pěstouni na přechodnou dobu by se posuzování přímo účastnit neměli, pouze by měli podat informace o dítěti.

Společné rozhodování totiž znamená spoluzodpovědnost. Když „*nesou ti lidé odpovědnost za to, co do toho systému vnášejí, tak to nemůže fungovat*“ (pracovnice krajského OSPOD). Zapojení více lidí nese i „*prvek kontroly, protože jinak by se prosazovaly zájmy jenom jedné té strany*“ (pracovnice krajského OSPOD).

„Je potřeba, aby se ten názor na vhodné párování rozložil mezi víc odborníků. Je to důležité i z toho hlediska, že když se rozhodnutí o vytvoření té dvojice přijme a podílelo se na tom rozhodnutí víc lidí, kteří se na tom pak v té praxi podílejí (...), tak se také víc snaží, aby to lépe vypadalo. (...) Je hrozně jednoduché, aby třeba doprovázející organizace nebo obec nebo někdo řekl: ‚Vy jste špatně vybrali, podívejte se, jak to dopadlo.‘ Ale když se podílejí na tom spolurozhodování, tak také se víc snaží skutečně dobře rozhodnout“ (pracovnice krajského OSPOD).

Zkušenost této pracovnice je taková, že se dosud při zprostředkování všichni zúčastnění nakonec domluvili.

6. Příprava a výběr pěstounů

Jedním z problémů náhradní rodinné péče je v současné době nedostatek dlouhodobých pěstounů. Je více zájemců o přechodnou pěstounskou péči než o dlouhodobou, k čemuž jistě přispívá i vyšší odměna pro přechodné pěstouny.

„Ta přechodná pěstounská péče nám opravdu zkazila ty dlouhodobé [pěstouny], protože ti lidi si samozřejmě řeknou, proč bych to měl dělat za 8 tisíc, když to můžu dělat za 20 tisíc“ (pracovnice krajského OSPOD).

Nedostatek pěstounů má ale i další příčiny. Jednou z nich je neúměrně dlouhý proces přípravy a výběru.

„Ta příprava teď trvá spíš dva roky, dřív jsme říkali půl roku až rok a teď jako jednoznačně to vypadá, že je to spíš ke dvěma rokům. (...) je nepozvou nejdřív vůbec na krajský úřad, takže to trvá strašně dlouho, než přijde ta první pozvánka. Ještě ten OSPOD, ten zafunguje, ten přijde na tu návštěvu a odešle to tam, aspoň podle mých zkušeností, a potom se to zasekne, protože krajský úřad třeba půl roku i déle vůbec ty lidi neosloví, aby jim tam přišli na tu první schůzku a řekli jim, co bude dál“ (pracovnice NNO).

„Několik měsíců nebo i rok ti lidé čekají na to, až je vyšetří psycholog, to je úplně šílené. Pak můžeme říkat, že máme málo pěstounů, ale oni tam ti zájemci jsou, ale prostě neprojdou“ (pracovník NNO).

Získávání dlouhodobých pěstounů omezuje i nedostupnost přípravných programů a nemožnost absolvovat přípravu v jiném kraji, než kde je žadatel evidován.

„Mám paní žadatelku o pěstounství dlouhodobé, rok a dva měsíce, co si podala žádost a ještě se nedostala vůbec do přípravy, protože prostě nejsou dlouhodobí pěstouni. Jestli je v našem kraji jedna, možná dvě, tak kvůli ní přípravku neudělají. Příprava v jiném kraji se dělat nesmí, což je taky, si myslím, docela do diskuse otázka, proč to tak je“ (pracovnice NNO).

V plánování příprav pěstounů se také projevuje nekonceptnost a roztržitost systému, kdy například MPSV v rámci evropského dotačního projektu nabízí krajům zdarma přípravy pro pěstouny, a je zcela na krajích, zda a jak toho využijí. Kraje toho zdaleka nevyužily v nabízeném rozsahu.

„Ministerstvo nabízelo přípravy, které kraj měl zdarma, a některé kraje o to neměly zájem nebo si objednaly méně. A už to bylo jenom o tom, že teda měly zajistit psychologický vyšetření těch žadatelů, přesto to nijak nešlo“ (pracovnice NNO).

Kromě toho, že přípravný a posuzovací proces žadatelů o pěstounskou péči je zdoluhavý, z pohledu NNO také není vždy transparentní.

„My se doopravdy setkáváme s tím, že někdo je té naší psycholožce nesympatický, tak ho odkládá, odsouvá, (...) Je tam třeba dvojice, která (...) prošla přípravami a prostě pořád to oddaluje, protože z nějakého důvodu paní psycholožce jsou nesympatičtí, nemá žádný hmatatelný, nějaký objektivní výsledek testu, ale prostě ona s nimi má nějakou pochybnost. (...) tam není žádná patologie, co by bránilo, ti lidé prošli, dokonce už absolvovali přípravu, takže tam prostě není nic negativního, z OSPODu nic negativního, ale prostě z nějakého důvodu... Když my jsme třeba řekli té psycholožce, že za nás lektory příprav tam nemáme žádných připomínek a doporučujeme, [řekla]: ‚Hm, tak to jste mi neudělali radost.‘ A s tím se prostě nedá bojovat“ (pracovník NNO).

Systém se ve výsledku chová tak, jako by pěstouny nepotřeboval. Pro úspěšné fungování náhradní rodinné péče je přitom dostatek kvalitních pěstounů nezbytností. Důsledkem nedostatku dlouhodobých pěstounů je mimo jiné to, že v některých případech děti z přechodné pěstounské péče odcházejí do péče ústavní, což jde zcela proti smyslu celé reformy sociálně-právní ochrany dětí:

„Je nějaký právní rámec, něco se rozjíždí, začíná to pomalu fungovat, ale vnímáme, že ten obsah jako kolikrát chybí, a to jsou ti pěstouni dlouhodobí. U nás se stává (...) – a není to tedy ojedinělý případ, že třeba z přechodné pěstounské péče odcházejí děti do ústavní výchovy“ (pracovnice NNO).

7. Příbuzenská pěstounská péče

Dnešní profesionální pěstouni tvoří dvě velmi odlišné skupiny. První z nich je skupina příbuzenských pěstounů, druhá jsou pěstouni nepříbuzenští. Podle pracovníků NNO i OSPOD je potřeba mezi nimi rozlišovat, především proto, že ke každé z nich je třeba přistupovat jinak.

„Je to cizí pěstounská péče a příbuzenská a ono to tak jako tím zákonem spadlo do jednoho. A je tam prostě spousta věcí, které jsou tak rozdílné, že by stálo za úvahu k nim přistupovat jinak, aby to bylo podtržené v zákoně, (...) že ty přístupy jsou rozdílné, a mělo by se to dělat jinak“ (pracovník NNO).

Rozdíl je patrný už ve výchozí situaci. Zatímco nepříbuzenští pěstouni si roli profesionálního pěstouna volí s tím, že si budou brát do péče dítě, které do té doby neznali, příbuzenští pěstouni „jsou do toho vhození“. Např. prarodiče se ujímají péče o dítě, aniž by to dopředu plánovali, řeší akutní situaci svého vnoučete, jehož rodiče (jejich děti) v péči o dítě selhali. Nepříbuzenští pěstouni předem procházejí povinnou 24hodinovou přípravou, oproti tomu u příbuzenských pěstounů na přípravu před přijetím dítěte do péče není většinou čas a mohou proto povinné vzdělávání odsunout až na konec prvního roku výkonu pěstounské péče. To znamená, že roli pěstouna přebírají nepřipravení a nepřipravení mohou zůstat ještě celý první rok, kdy ji už vykonávají.

Někteří příbuzenští pěstouni se ani vzdělávat nechtějí a podle jedné z pracovníků krajských OSPOD „co se týče kontroly, zda splní povinnost se vzdělávat, je to nejvíce problematická skupina z těch pěstounů“. Důvodem může být například to, že se především cítí jako příbuzní, ne jako profesionálové, ale také to, že mají ze setkávání s nepříbuzenskými pěstouny obavy.

„Ty provázející organizace (...) s řadou pěstounů příbuzenských pracují na tom, aby vůbec se chtěli stýkat s okolím, protože (...) [příbuzenští pěstouni] cítili (...), že se jim [něco] nepodařilo, něco se stalo s těmi jejich dětmi, a proto se starají o svoje vnoučata. A když jsou [v kontaktu s nepříbuzenskými pěstouny], tak třeba někteří z toho mají obavy, jestli nebudou nějak odsouzeni nebo mají nějaké obavy z přijetí asi“ (pracovnice krajského OSPOD).

Neplatí to samozřejmě pro všechny příbuzenské pěstouny; řada z nich naopak vzdělávání oceňuje.

„Je to pro ně dobře, oni sami to i vyhledávají a jsou rádi, když se něco dozvědí a často se i zamýšlejí, kde třeba v tom přístupu udělali chybu u toho svého dítěte a chtějí se vyvarovat tomu u toho, dejme tomu, vnoučete“ (pracovnice krajského OSPOD).

„Když budu mluvit u nás z naší zkušenosti, tak já věřím, že větší část příbuzenských pěstounů, když se jim to dobře podá, tak se rádi vzdělávají, rádi si vyměňují zkušenosti“ (pracovník NNO).

Hlavní rozdíl ale spočívá v tom, že příbuzenská pěstounská rodina s sebou může nést velkou zátěž, někdy jde „traumatizované dítě do traumatizované rodiny, která něco ztratila“. To samozřejmě může platit i o nepříbuzenské rodině, tam je ale možné v přípravě případná rizika pro výkon pěstounské péče vyhodnotit. Naopak do příbuzenské pěstounské péče se rodiny s takovou zátěží relativně snadno dostanou.

„Nám zatím neprošli skoro ani žádní pěstouni, kteří byli předtím pěstouni, protože byli tzv. příbuzenští pěstouni, buď tety, babičky a podobně. A pokud přišli a podali žádost, že by chtěli být pěstouni pro cizí dítě, tak ve většině případů neprošli tím odborným posouzením, protože se zjistilo, že mají spoustu nevyřešených problémů a traumat, i ty děti v té pěstounské péči, i oni sami jako náhradní rodiče. A ani nejsou schopni nahlédnout do toho rozdílu mezi tou příbuzenskou péčí a tou pěstounskou péčí vůči cizímu dítěti. Takže to, že příbuzenská pěstounská péče se dostala pod ten systém toho doprovázení, si myslím, že je hodně velký pokrok“ (pracovnice krajského OSPOD).

„Pro mě bylo šokující při vzdělávání příbuzenských rodin na téma identity, že tam vždycky se dozvím, že vlastně je to opravdu cyklus nějakého selhávání v těch rodinách a že většina těch prarodičů opravdu měla hodně těžké dětství, většinou zažili něco hodně podobného jako jejich děti, a řada z nich vyrůstala v ústavním zařízení“ (pracovnice NNO).

„Máme babičky, co vychovávají vnoučata, ta babička má třeba čtyři děti, z toho dvě děti jsou závislé na drogách, jedno je ve výkonu trestu, a vychovává dvě další vnučky pubertální a jsou tam vidět ty vzorce (...) výchovy, které uplatňovala na ty svoje děti, a uplatňuje to na vnučky a jsou tak hluboce zakořeněné, že opravdu jakékoli doporučení odkývou, že to tak asi je, ale nemají sílu s tím vlastně něco udělat“ (pracovnice NNO).

Typ podpory, který taková rodina vyžaduje, je ale zcela jiný, než je tomu v případě běžné nepříbuzenské pěstounské rodiny. Pracovat s takovou „náhradní“ rodinou v podstatě znamená provádět sanaci (biologické) rodiny, ne běžné doprovázení profesionálních pěstounů. Bylo by potřeba mnohem více psychoterapeutických intervencí, reflexe nefunkčních výchovných vzorců, práce na změně atd. Právě na to ale příbuzenští pěstouni vůbec nemusejí být připraveni.

„Už jenom třeba přesvědčit ty příbuzné – protože oni se cítí jako příbuzní, oni se necítí jako pěstouni – že tam je potřeba pracovat, je mnohdy někdy složité. A to se odkládá a nikdo s tím nic nedělá a podle mě v tom někdy páchá mnohem větší následky, než kdyby to dítě šlo třeba k cizím pěstounům“ (pracovník NNO).

„Ta terapeutická rovina pro příbuzné (...) má ale velký limit, že spousta těch prarodičů prostě nechce a ani nemůže, takže ten respekt k tomu, že (...) jsou tam v nějakém osobním limitu, je vlastně to, co nás tam brzdí. (...) My jim tu terapii i nabízíme, (...) ale oni vlastně nechtějí“ (pracovnice NNO).

V některých případech není vůbec v pořádku, že se dítě k příbuzným do pěstounské péče dostalo.

„Nejproblematičtější rodiny, které teď řešíme, je příbuzenská pěstounská péče, kdy prostě u ‚x‘ rodin bych z fleku zrušil tu pěstounku, pro ty děti je to spíš trauma tam pobývat“ (pracovník NNO).

Příbuzenští pěstouni by tedy neměli být automaticky upřednostňováni, což se v praxi soudů někdy děje. Naopak je potřeba vždy v konkrétním případě zvažovat, jaká je kapacita příbuzných pro poskytování odpovídající péče a výchovy v zájmu dítěte. Soud by měl příbuzenské žadatele o pěstounskou péči vždy dobře posoudit. Pracovníci NNO a OSPOD identifikovali podmínky, které podle nich vylučují, aby pěstounskou péči vykonával příbuzný dítěte. Za prvé je to velký věkový rozdíl.

„Mně přijde nesmyslné, když skoro 80letá babička dostane dva kluky, kteří se blíží pubertě, i přes nedoporučení psychologů [soud] prostě nakonec rozhodl, že tam ty děti půjdou. Během několika měsíců to krachlo. (... a v jiném případě:) Za 5 let prostě jim bude skoro 70, a těm dětem bude 10, 12 let, to je strašně namáhavé. Tady bych viděl, že doopravdy [je lepší] klasická pěstounka, (...) kdy ty děti vlastně k té babičce znovu jezdí jako k babičce, normálně jim [prarodičům] zůstává ta role, že by se ti příbuzní nemuseli bát o to, že o ty děti přijdou (...), podle mě je [to] pozitivnější, než je té babičce dát a čekat, že to tam krachne“ (pracovník NNO).

Druhým vylučujícím kritériem je výrazná patologie v rodině, např. závislosti ve spojení s problematickými vzorci výchovy, jako v již výše citovaném příkladu babičky, jejíž dvě dospělé děti jsou závislé na návykových látkách a jedno si odpykává trest, a která stejné vzorce výchovy „uplatňovala na ty svoje děti, a uplatňuje to na vnučky“ jí svěřené do pěstounské péče.

Třetí vylučující podmínkou, o níž účastníci diskuse mluvili, je snaha příbuzných – žadatelů o pěstounskou péči, získat odměnu pěstouna, aniž by se přitom péče o dítě ve skutečnosti nějak změnila.

„Měli jsme taky ty vykuky, kteří si prostě žádají kvůli těm penězům, vlastní děti selhaly, takže ty vnoučata [si vezmou do pěstounské péče], přitom v té rodině žijí všichni pohromadě“ (pracovnice krajského OSPOD).

„Ty rodiny naprosto setrvávají v tom, že je tam ta matka, kvůli které vlastně došlo ke změně péče, že neustále negativně působí na dítě“ (pracovnice krajského OSPOD).

Příbuzenská pěstounská péče tedy vyžaduje jiný přístup než nepříbuzenská. Ne vždy je vhodné dítě svěřit do péče příbuzným a to, zda to vhodné je, nebo není, je potřeba pečlivě vyhodnotit. Část příbuzenských pěstounských rodin de facto potřebuje sanaci, ne běžné doprovázení.

8. Podpora osvojitelských rodin

Nadále přetrvává stav, kdy na podporu osvojitelských rodin nejsou určeny žádné systémové peníze, je „*složitě na to získávat prostředky a asi i do budoucna se to bude zhoršovat; peníze se musí shánět někde jinde*“, např. z grantů MPSV, dlouhodobě to „*není udržitelné*“. Neziskové organizace jsou nuceny ve službách podporujících osvojitele vyhlašovat stop stav. Navzdory tomu, že v pohledu legislativy je od momentu osvojení adoptivní rodina považovaná za běžnou rodinu, pracovníci NNO mají za to, že osvojitelské rodiny mají stejnou potřebu podpory jako rodiny pěstounské.

„Vidíme, že ty problémy mají úplně stejné, ba naopak, zvláště když si berou takováhle úplně malinká miminka, tak tam ta prognóza toho vývoje, to je těžké odhadnout, takže řada těch dětí má psychiatrickou diagnózu. A ti lidé [adoptivní rodiče], kteří hledají pomoc, tak samozřejmě ty problémy mají“ (pracovnice NNO).

„(...) nejenom v té adaptační fázi, ale řeší tam mnohdy velmi podobné problémy jako ty pěstounské rodiny s těmi dětmi i v období toho dospívání (...), zejména s tou identitou – samozřejmě se tam nějakým způsobem bojuje, potom jak tomu dítěti sdělit, tam třeba oni taky by vítali nějakou podporu, kdy mu teda sdělit, jak mu sdělit [že je adoptované]“ (pracovnice NNO).

Otázka je, jak by měla taková podpora vypadat. Co se týče přípravy na osvojení, podle některých návrhů by bylo užitečné, aby adoptivní rodiče procházeli přípravou společně s pěstouny.

„Mělo by to začínat společnými přípravami, právě pro ten náhled na tu problematiku. (...) Kdyby ten trend takový byl, tak by i ty adoptivní rodiny byly informované víc, měly by asi větší náhled na to, co budou potřebovat v budoucnu“ (pracovnice NNO).

Objevil se i návrh na to, aby byla osvojitelům poskytována společně s pěstouny i případná dlouhodobá podpora.

„Pracujeme i s pěstounskými rodinami i s osvojitelskými dohromady. A třeba kluby náhradních rodičů nebo nějaké ty vzdělávací programy – vidím to zatím jako velký přínos, tu konfrontaci. (...) Samotné přijetí dítěte je jedna věc, ale vlastně ty problémy se různě prolínají“ (pracovnice NNO).

Jedna z pracovních krajských OSPOD navrhovala kontinuální podporu, inspirovanou programem PRIDE, kdy „sociální pracovníce nebo nějaká organizace by byla s těmi lidmi [osvojiteli] od podání té žádosti i pro ten proces trvání náhradní rodinné péče“. Měla by však být taková podpora osvojitelů (která nevyhnutelně přináší i prvky podpory) poskytována na „bázi dobrovolnosti“, nebo povinně – „nějakým způsobem to stanovit“? Motivace rodin k osvojení dítěte může být totiž velmi odlišná od motivace k výkonu pěstounské péče (přestože některé rodiny původně žádající o osvojení se staly žadateli o pěstounskou péči ve snaze vyhnout se příliš dlouhému čekání na adopci dítěte).

„To jsou velmi často lidé, kteří nechtějí, aby stát nebo kdokoliv jiný dohlížel nad jejich rodinou, protože jejich motivace k osvojení je ta, že prostě nemůžou mít v žádném případě svoje vlastní biologické děti – a už to je velká zátěž pro psychiku těch lidí i pro jejich osud na životní situaci – a oni prostě si chtějí to dítě vychovávat a starat se o něj čistě podle svého, jako normální rodina“ (pracovnice krajského OSPOD).

Jak je však vidět z předchozích citací, přinejmenším některé adoptivní rodiny nejsou jako kterákoli jiná běžná rodina – adopce a vývoj adoptovaného dítěte přináší specifické momenty a problémy. Zároveň je ve hře i otázka, zda „osvojení“ zakládá nárok na to, aby dítě zcela „patřilo“ nové rodině. Přinejmenším dnes již uzákoněná povinnost, aby adoptivní rodiče informovali osvojené dítě o tom, že má i jiné, biologické rodiče, naznačuje, že tomu tak není. Do napětí se tak dostává logika adoptivní rodiny jako normální rodiny s logikou pojmající adoptivní rodinu jako rodinu speciální (se speciálními potřebami, ale i se speciálními povinnostmi vůči dítěti a potažmo vůči státu). A tak zatímco jedna z pracovních krajských OSPOD nepovažuje za „úplně šťastné direktivně nařídit, že i osvojitelé musí mít doprovázející organizaci“, protože „oni nechtějí, aby jim tam kdokoli chodil do té rodiny, protože to je prostě jejich dítě, tam je změna v rodném listě a další věci“, jeden z pracovníků NNO, zastávající otevřenou adopce (běžné například v Anglii), měl naopak za to, že „stejně tak jako pěstouni mají nějakou povinnost, tak i ti adoptivní rodiče mají nějakou povinnost tímhle směrem“.

Debata o pojetí adopcí pravděpodobně českou laickou i odbornou veřejnost teprve čeká, většina pracovníků NNO se nicméně shodla na tom, že přinejmenším některé osvojitelé rodiny potřebují dlouhodobější specializovanou podporu a že by jim měla být (na základě dobrovolnosti) nabízena.

9. Evaluace systému sociálně-právní ochrany dětí

Pracovníci NNO hovořili o nutnosti sbírat data a vyhodnocovat je, aby se dal nový systém péče o dítě sledovat a bylo možné vyhodnocovat, zda směřuje tam, kam by měl. Zároveň ale pracovníci NNO nevidí, že by takový monitoring a evaluaci MPSV nebo krajské úřady dělaly.

„Já kdybych spouštěl něco nového, velmi podle mě převratného, tak by mě zajímalo, jestli to, co jsem plánoval, se v praxi uskutečnilo, anebo jestli se tam dějí jiné věci. A my prostě, i když chceme tak jako protlačit třeba na kraji, my bychom jim rádi sdělili, jak to v té praxi vypadá, já mám pocit, že se nám vyhýbají“ (pracovník NNO).

„S hrůzou jsem zjistila, že vůbec nikoho nezajímá, jak se to chová, kam ty děti vlastně od nás [z přechodné pěstounské péče] odcházejí, jaké děti k nám přicházejí, jak dlouho u nás jsou, jaké potíže řeší pěstouni, jaké diagnózy mají děti, to vůbec nikdo neřeší, (...) to nikdo jiný nedělá, proto jsem sem posílala ten impulz dvacetkrát, a vždycky to sklouzne na různých úrovních, ale prostě klouže to úplně jako furt pryč, takže to děláme na vlastní pěst“ (pracovnice NNO).

Pracovnice jednoho z krajských OSPOD nicméně uvedla, že se krajský úřad snaží monitorovat situaci – především v pobytové péči.

„(...) jsme si začali od toho ledna 2013 v našem kraji dělat takovou analýzu, kolik vlastně máme pobytových míst pro děti, v jakých formách péče a jak jsou využívány ty formy péče. A za ty dva roky, nebo dva a půl roku skoro, si dovolím říct, že ten posun tam je, že se méně děti dostávají do dlouhodobé pobytové péče typu dětský domov a výchovný ústav, víc se dostávají do typu péče pěstouni na přechodnou dobu, a že ten stav takhle běží celé ty dva roky a rozšiřuje se. A v té praxi to nese to, že do dětských domovů přichází méně dětí, ty dětské domovy, alespoň v našem kraji, nejsou kapacitně obsazené všechny, a dokonce ta kapacita je třeba z jedné třetiny nevyužívaná vůbec“ (pracovnice krajského OSPOD).

A podle jedné z reprezentantek NNO, která dříve pracovala na MPSV, se ministerstvo také snažilo sbírat data, byť ne příliš efektivně.

„Nás samozřejmě zajímalo (...), co se děje s přechodkou, kam děti odcházejí, že jsme si to sledovali. Asi jsme neuměli vždycky ty výstupy mít okamžitě po ruce, už samozřejmě naše statistiky jsou poněkud neobratné, ministerské statistiky. (...) Třeba přechodné pěstounské péči (...) jsme se snažili to postavit tak, aby ty nové výkazy aspoň něco říkaly, jinak v těch výkazech, souhlasím, že tam nebylo vůbec nic“ (pracovnice NNO).

Systematický sběr dat a jejich rutinní vyhodnocování chybí, což jen podporuje roztříštěné a nekoncepční chování systému péče o dítě.

10. Koncepce a koordinace systému sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochrana dětí spadá pod několik rezortů (sociální věci, školství, zdravotnictví), ty však nevytvářejí společnou koncepci. Jediné Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR reformu „iniciuje, tlačí a jde tím směrem“, a naopak „ostatní rezorty od toho postupně odplouvají“. Ministerstvo práce a sociálních věcí však podle pracovníků NNO nemá reálně příliš možnost do

výkonu sociálně-právní ochrany dětí zasahovat, protože orgány SPOD jsou podřízené krajským úřadům, nikoli ministerstvu. Pokud neexistuje „silný úřad, který prostě bude říkat a bude trošičku direktivně tohle v rámci celé republiky koordinovat, protože není možné, abychom tady měli 14 krajů a každý si to dělal úplně jinak“ (pracovník NNO), nejsou doporučení MPSV vymahatelná, jejich nedodržení orgánem SPOD nemá žádné podstatné následky.

„Prostě buď půjdeme tou cestou, že ty OSPODy budou fungovat tak, jak fungují teď, pod [krajskými] úřady a budou hodně nezávislé a metodické vedení bude formou doporučení, která nejsou úplně závazná, a vždycky to bude jen o tom, jak vykládat zákon, protože nikam dál to nedosáhne a žádný postup nemůže být pro ně závazný, anebo to budou tedy samostatné úřady (...), které budou řízené z centra, a budou (...) jasné pokyny a jasné postupy, které mají dodržovat, a také tedy bude jasné, že to může mít pro ně nějaké pracovněprávní důsledky, pokud je dodržovat nebudou“ (pracovnice NNO).

Pracovníci NNO tak hovořili o „velké bezzubosti“ metodických „nástrojů“ MPSV, o tom, že „metodické vedení v podstatě je naprosto bezmocné, protože ty kraje nemají žádnou povinnost, je to jenom doporučení“. Přitom ani krajské OSPOD metodické vedení sociálně-právní ochrany dětí neposkytují vždy tak, jak by bylo potřeba, aktivnější jsou někdy v tomto směru paradoxně neziskové organizace.

„Je to opravdu nejednotné, (...) tam by bylo potřeba posílit nějak víc i vzdělání a metodickou [podporu], jakože oni [krajský OSPOD] by měli být ti, kteří to metodicky budou posouvat dál a budou víc dbát na to, aby služby byly dobře poskytovány. Teď (...) to je naopak, je to naše role, ale oni nám mají říct jak, ale (...) my [NNO] se dostáváme do role, kdy vlastně tam přinášíme nějaký hektický věci. A to není dobře“ (pracovník NNO).

Ačkoli „tady máme už jasně daný právní rámec“, koncepce, která by sledovala jasně dané cíle, stále chybí.

„Teď je tam tenhle ministr, předtím jsme měli jiného, a nikdo tady nedrží ani v tom našem oddělení pro rodinu tu jednu linii, tu koncepci. (...) teď se vymyslí něco, tak se podpoří tohle, teď třeba – viděli jste jistě grantové řízení, jak dopadlo – a lup, adoptivní rodiny vůbec nebudou podpořené. (...) Pro mě je to ode zdi ke zdi a (...) chybí vůbec ta jednotná koncepce péče o dítě, kterým směrem ta republika půjde“ (pracovnice NNO).

System sociálně-právní ochrany dětí je v důsledku výše uvedených problémů „roztříštěný rezortně“ i regionálně a nefunguje koncepčně. To se projevuje např. při plánování počtu přechodných pěstounů.

„Když jsme dali na kraj jasný [dotaz], jestli má ten kraj koncepci, kolik vlastně přechodných pěstounů – ono se to samozřejmě nedá úplně – ale kolik tedy bychom jich v rámci našeho

kraje měli, abychom uspokojili alespoň potřeby našeho kraje, tak ani na tuto triviální otázku v uvozovkách, kdyby stačila poměrně jednoduchá analýza ve spolupráci s jednotlivými OSPODy, ten kraj pro ně prostě nemá odpověď. Protože zase pro regionální politiku to není vůbec žádné téma, a úředník, když jim to nezadá ten politik, tak on to sám o sobě dělat nebude“ (pracovník NNO).

A přestože „spousta dobrých věcí se děje“, například „posun“ ve vnímání a rozvoji přechodné pěstounské péče „je opravdu za těch pět let úplně neuvěřitelný“ (pracovnice NNO), stále chybí široká shoda na základních principech sociálně-právní ochrany dětí, především na nutnosti vzniku citové vazby v náhradní péči o dítě.

„Neustále se třeba musíme vracet k základům, neustále dennodenně vysvětlovat, že přechodná pěstounská péče je o vazbě. I mezi odborníky se setkám s tím, (...) že dítě se nemůže navázat, a já musím, dennodenně se s tím setkávám, znovu vysvětlovat, že to má být, že se má navázat, to mě prostě štvě, taková nějaká ta jednota na těch základních [věcech], z kterých vycházíme, ta tady prostě není“ (pracovník NNO).

„Já se setkávám dnes a denně s OSPODáky, kteří nejsou nakloněni přechodné pěstounské péči, s krajskými úředníky a psychology, kteří nejsou nakloněni přechodné pěstounské péči“ (pracovník NNO).

„Já jsem zrovna minulý týden školila. (...) A ta kolegyně, co tam školila se mnou, říkala: ‚Základem té práce je samozřejmě znalost attachmentu, to předpokládám, že všichni víte,‘ a já jsem ji zastavila a říkám: ‚Potřebuje někdo z vás vysvětlit slovo attachment?‘ Normálně se přihlásili téměř všichni, a to jsou OSPODáci, krajsští úředníci a pěstouni, prostě pořád tam nejsme, prostě musíme o tom pořád mluvit, já jako nevidím jinou cestu“ (pracovnice NNO).

Právě potřeba budování citové vazby by podle pracovníků NNO měla být „společným východiskem“ budoucí koncepce, dokonce by podle návrhu jednoho z nich měla být součástí zákona.

„Attachment by měl být základ toho, že by nikdo neměl vstoupit do SPO bez toho, aby znal attachment, a měl by být v zákoně, protože to je společné východisko, od čeho se můžeme odpíchnout. U nás byli Moldavci v prosinci a oni říkali, (...) že prostě všichni úředníci, všichni pěstouni musejí znát attachment, jinak do toho systému nemůžou jít. (...) vlastně se bavíme o tom, že to dítě potřebuje nějaký bezpečný vztah. Takže to bych uzákonil, attachment“ (pracovník NNO).

Zástupci neziskových organizací vidí svoji roli v osvětě, v „otevřenější zpětné vazbě a tlaku na krajské úřady“.

„[Musí se] zaměřit naše energie společně na to, že budeme pořád mluvit o [citové] vazbě, o tom, že jako samozřejmě je lepší, když zůstane to dítě tam, kde se narodí, ale že když to je nezbytné, že tu vazbu překlopí. Teprve když tohle ta republika schroupe a přestane o tomhle diskutovat, můžeme dělat krok dva. (...) To chce na ty kraje chodit, jestliže není celorepubliková koncepce, pak si myslím, že přes ty kraje je ta první cesta, aby to šlo aspoň trochu seshora“ (pracovnice NNO).

Cílem je ale dojít k jednoznačné státní koncepci, závazné pro všechny.

„Aby to bylo důvěryhodné, tak to prostě musí říct státní úředník a musí to deklarovat, že co je to právo na dětství, jako potřeba vazby, žádná ústavka, potřeba náhradních rodičů“ (pracovnice NNO).

Důležitým momentem ohledně principů koncepce sociálně-právní ochrany dětí je to, že debatu o potřebě jednotné koncepce a jejího základního východiska (vytvářet dítěti příležitost pro vybudování citové vazby) vedli pracovníci neziskových organizací, zatímco pracovníci OSPOD s tímto tématem vůbec nepřišli. To znamená, že nositeli koncepčních reformních idejí jsou zatím především neziskové organizace. Zástupci neziskových organizací také chápou, že z náhradní rodinné péče by se mělo stát srozumitelné veřejné téma, které se odrazí v jasné národní koncepci.

III. SHRnutí – HLAVNÍ VÝZKUMNÁ ZJIŠTĚNÍ

Vnímání současného stavu

- Asociace profesionálů z terénu k současnému stavu sociálně-právní ochrany dětí ukazují, že v něm **vnímají řadu problémů** a že tyto problémy jsou v jejich „zorném poli“ poměrně **výrazné**.
- Přes složitost situace a problémy mají tendenci být **optimističtější pracovníci NNO**.

Kvalita doprovázejících organizací

- **Kvalita doprovázejících organizací je velmi různá**.
- **Chybí koncept doprovázení jako takového a jednotné metodické nastavení doprovázení**.
- **Chybí i jasná pravidla spolupráce a vymezení kompetencí mezi doprovázejícími organizacemi a OSPOD**.

Kontrola vs. podpora pěstounů

- Do praxe doprovázení patří určitý prvek kontroly, stejně jako ke kontrolní roli OSPOD patří i prvky podpory. **Se souběhem kontroly a podpory je nicméně potřeba zacházet opatrně**, protože potenciálně jde o **střet zájmů**.
- **Primární rolí provázející organizace je podpora pěstounů**.
- **Primární rolí OSPOD, který je opatrovníkem dítěte, je – ve vztahu k pěstounům – jejich kontrola**.
- **Kontrola funguje efektivně, když se na ní podílí více aktérů**. Zároveň by **jeden z nich měl nést za kontrolu hlavní odpovědnost**.
- Pokud by měly být **orgány SPOD** tím, kdo je především odpovědný za kontrolu, a měly by být připraveny dobře kontrolní roli vykonávat, **neměly by uzavírat dohody a doprovázet pěstouny**.

Rozhodování soudů

- **Různé soudy i různí soudci rozhodují odlišně**, do výkonu sociálně-právní ochrany dětí tak vnášejí **prvek nejistoty a nepredikovatelnosti**.

- Soudy **nerozhodují rychle a v zájmu dítěte**, čímž jsou ohroženy především nejmenší děti, které ztrácejí možnost navázat se včas na adoptivní rodiče nebo dlouhodobé pěstouny, protože se do jejich péče dostávají až za neúměrně dlouhou dobu.

Spolupráce při zprostředkování náhradní rodinné péče

- Zprostředkování náhradní rodinné péče (tzv. „párování“) **neprobíhá vždy optimálně**: někdy nejsou propojováni pěstouni s dětmi, kteří by propojeni být mohli.
- Účastníci diskusí referovali **o sporech**, které se ohledně zprostředkování náhradní rodinné péče někdy odehrávají **mezi NNO a OSPOD, ale i o vzájemné spolupráci**.
- „**Posuzování pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče**“ probíhá na různých krajských úřadech různými způsoby. **Podle některých krajů jde o kolektivní rozhodnutí odborného panelu se zástupci jak OSPOD, tak NNO** (někdy dokonce i za účasti přechodných pěstounů), **jinde se za kompetentní k rozhodnutí považuje pouze OSPOD**.
- **Zapojení více aktérů** do rozhodování znamená **spoluzodpovědnost i vzájemnou kontrolu**.

Příprava a výběr pěstounů

- **Je více zájemců o přechodnou pěstounskou péči než o dlouhodobou**, k čemuž přispívá i vyšší odměna pro přechodné pěstouny.
- Nedostatek dlouhodobých pěstounů má ale i další příčiny, např. **neúměrně dlouhý proces přípravy a výběru**.
- **Přípravný a posuzovací proces žadatelů o pěstounskou péči není z pohledu NNO vždy transparentní**.
- **System se ve výsledku chová tak, jako by pěstouny nepotřeboval**, dostatek kvalitních pěstounů je přitom nezbytností.
- Důsledkem nedostatku dlouhodobých pěstounů je mimo jiné to, že **v některých případech děti z přechodné pěstounské péče odcházejí do péče ústavní**, což jde zcela proti smyslu celé reformy sociálně-právní ochrany dětí.

Příbuzenská pěstounská péče

- **Příbuzenští pěstouni jsou od začátku v jiné situaci než nepříbuzenští** – do pěstounství jsou spíš „vhozeni“, než by si je zvolili jako povolání, nestihnou projít

standardní přípravou, svoji roli často chápou jinak než nepříbuzenští pěstouni apod.

- Příbuzenská pěstounská rodina s sebou může nést **velkou zátěž**, někdy jde **traumatizované dítě do traumatizované rodiny**.
- Ne vždy je vhodné dítě svěřit do péče příbuzným a to, **zda to vhodné je, nebo není, je potřeba pečlivě vyhodnotit**.
- **Příbuzenská pěstounská péče vyžaduje jiný přístup než nepříbuzenská**. Část příbuzenských pěstounských rodin de facto **potřebuje sanaci, ne běžné doprovázení**.

Podpora osvojitelských rodin

- Na podporu osvojitelských rodin **nejsou určeny žádné systémové peníze**. Neziskové organizace jsou nuceny ve službách podporujících osvojitele vyhlašovat **stop stav**, přitom **osvojitelské rodiny mají mnohdy stejnou potřebu podpory jako rodiny pěstounské**.
- Někteří zástupci NNO mají **dobré zkušenosti s takovou přípravou i podporou osvojitelů**, které probíhají **alespoň zčásti společně s pěstouny**.
- Otázkou je, zda má být podpora adoptivních rodin **dobrovolná, anebo poskytovaná všem závazně**. Odpověď závisí na tom, zda je **adoptivní rodina pojímána jako zcela běžná rodina, nebo jako rodina speciální** (se speciálními potřebami, ale i se speciálními povinnostmi vůči dítěti a potažmo vůči státu).

Evaluace systému sociálně právní ochrany dětí

- **Chybí systematický sběr dat** o náhradní rodinné péči (ale i o sociálně-právní ochraně dětí obecně) a **jejich rutinní vyhodnocování**, které by sloužilo pro sjednocování a plánování systému sociálně-právní ochrany dětí.

Koncepce a koordinace systému sociálně právní ochrany dětí

- Sociálně-právní ochrana dětí spadá pod několik rezortů (sociální věci, školství, zdravotnictví), ty však **nevytvářejí společnou koncepci**.
- **Ministerstvo práce a sociálních věcí**, které je jediné proreformní, **nemá reálně příliš možnost do výkonu sociálně-právní ochrany dětí zasahovat**, protože orgány SPOD jsou podřízené krajským úřadům, nikoli ministerstvu: doporučení MPSV nejsou vymahatelná.

- **Krajské OSPOD neposkytují metodické vedení sociálně-právní ochrany dětí vždy tak, jak by bylo potřeba**, aktivnější jsou někdy v tomto směru paradoxně neziskové organizace.
- Systém sociálně-právní ochrany dětí je **roztříštěný rezortně i regionálně a nefunguje koncepčně**.
- Ačkoli je daný právní rámec, **koncepce, která by sledovala jasně dané cíle, stále chybí**.
- Stále **chybí široká shoda na základních principech sociálně-právní ochrany dětí**, především na nutnosti vzniku citové vazby v náhradní péči o dítě.
- Potřeba **budování citové vazby** by podle pracovníků NNO měla být **společným východiskem budoucí koncepce**, případně i součástí zákona.
- **Nositeli koncepčních reformních idejí** jsou zatím především **neziskové organizace**.